

D. Thom., q. 98, art. 2, ad 4, et probatur sufficienter rationibus dubitandi priori loco positus. Declaraturque in hunc modum: nam lex illa considerari potest, vel ratione generis, quia, scilicet, lex divina fuit, vel secundum propriam speciem, quia fuit talis lex divina. Priori modo spectata, habuit omnem perfectionem legi divinæ positivæ convenientem, ut ex dictis facile constare potest: nam Deum habet proximum auctorem, in illius enim voluntate proxime fundata fuit, eamque indicavit, et ab illius potestate processit, non tantum ut auctore naturæ, sed etiam ut auctore supernaturali: unde etiam habuit, ut non solum sancta et immaculata fuerit, sed etiam per fidem innotuerit hominibus, et ad supernaturalem finem fuerit ordinata. Denique ex eodem principio et gradu divinæ legis, immutabilitatem specialem habuit, quam a divina voluntate participat; id enim commune est legi divinæ, ut divina est, ut in sequenti capite latius explicabitur.

8. *Lex illa in specie propria perfecta.* — Posteriori autem modo considerando legem illam, ut talis lex fuit, quasi in specie, habuit alium modum perfectionis, quia sub tali ratione nihil illi defuit quasi quod illi esset debitum secundum talem rationem, seu quod, in ordine ad proximum finem suum adæquatum et in ordine ad tales personas seu talem populum et talem statum generis humani, habere debuerit: et in hoc sensu dixit Clemens papa, lib. 6 Const., c. 19, *Legem illam fuisse perfectam, plenam, et nulla ex parte deficientem.* Denique id optime declarat divus Thomas, supra, quia perfectio alicujus legis in specie sumptæ non consideratur absolute, sed cum proportione ad eos quibus datur, ita ut statui et conditioni eorum sit accommodata. Nam leges religiosis accommodatæ, si secularibus imponantur, exorbitantes erunt, et deficient a perfectione legis, quia lex quoddam medium est: medium autem ut sit perfectum, debet esse fini accommodatum. Unde recte dicit divus Thomas, si lex imponatur puero, ut sit perfecta, non debet ea præcipere quæ propria sunt virorum, sed quæ puerorum institutioni sint accommodata. Ita ergo se habuit illa respectu humani generis, quod tunc non erat capax majoris perfectionis, quia multis transgressionibus subjectam erat, et nondum satis agnoverat imbecillitatem suam et indigentiam mediatoris et gratiæ ejus, per quam posset ad excellentiorem statum ascendere, et ideo pro tunc non erat debita, nec

accommodata illi legi major perfectio. Quod autem lex illa habuerit omnem perfectionem quam status ille postulabat, satis patet ex dictis de materia illius legis: nam præcepit omnia necessaria ad cognitionem, et religionem veri Dei et CHRISTI, et ad rectitudinem vitæ, tam moralis quam humanæ et politicæ; ergo nihil illi defuit ad perfectionem sibi debitam. Nec etiam plura præcepit quam expediret, quia populus ille duræ cervicis indigebat tunc illa sarcina præceptorum, ut declaratum est; et ita satisfactum est argumentis in utramque partem in principio positus.

CAPUT IX.

AN LEX VETUS FUERIT MUTABILIS, ET QUOMODO CESSARE POTUERIT.

1. *Mutatio legis veteris.* — *Dubium.* — Explicata tota ratione veteris legis, causis, effectibus ac proprietatibus ejus, superest de illius abrogatione dicendum, quod hujus libri punctum præcipuum est. Prius vero quam ad illud accedamus, operæ pretium erit exponere an modi alii mutationum, quos in lege positiva humana explicuimus, in lege illa locum habuerint, et, in universum, quomodo lex illa mutabilis vel immutabilis fuerit. Ratio autem dubitandi esse potest, quia lex illa nihil aliud est quam divina voluntas; sed voluntas Dei est immutabilis; ergo et illa lex. Consequentia videtur clara. Major autem patet, quia lex illa propriissime divina fuit, ut ostendimus; lex autem divina in Deo nihil aliud est quam voluntas ejus, ut ex dictis in l. 4 constare potest; ergo. Unde hæc ratio de omni lege divina, quatenus talis est, æque procedit; quia omnis divina lex immediate a divina voluntate pendet, non effective tantum, sed quasi formaliter, quia ab illa immediate accipit vim obligandi, per quam in esse legis constituitur; ergo necessarium videtur, ut sit æque immutabilis ac ipsa voluntas Dei.

2. *Lex vetus a solo Deo mutabilis.* — In hoc puncto breviter dicendum est, primo, legem veterem nullo modo mutari potuisse ab alio quam a Deo, vel juxta decretum ipsius Dei. Probatur ratione facta, quia fuit proprie lex divina, et omnis lex proprie divina hoc modo immutabilis est, utique ab alio quam a Deo, ut recte docet Bern. in l. de Præcept. et disp., c. 5, satisque colligi potest ex his quæ, supra, de legis naturalis indispensabilitate seu immutabilitate diximus, et

trahit Lactant., lib. 6 Institution., cap. 8; item ex his quæ diximus de lege humana a superiori lata, quatenus ab inferiori mutari aut dispensari non potest. Ratio enim eadem est, quia voluntas Dei suprema est, et omnis alia est inferior et subdita; ergo lex per divinam voluntatem constituta, etiamsi positiva sit, per nullam aliam voluntatem mutari potest; ergo est immutabilis ab alio quam a Deo.

3. *Abrogatio legis ad solum Deum spectabat.* — Atque hinc sequitur, primo, legem veterem a nullo alio quam a Deo, seu, quod idem est, non nisi juxta præscriptum divinæ voluntatis potuisse abrogari, sive in totum, sive in parte. Probatur facile, quia legis abrogatio quædam ejus mutatio est; sed non potuit illa lex ab alio quam a Deo mutari; ergo nec abrogari. Unde in hoc etiam eadem ratio est de qualibet parte legis quæ de tota lege, quia non minus pendet quælibet pars talis legis a divina voluntate, quam tota; sicut ergo non potuit tota lex, nisi a Deo abrogari, ita nec pars ejus.

4. *Solus Deus dispensare potuit.* — Atque hinc ulterius sequitur non potuisse quempiam præter Deum ipsum in lege illa dispensare. Ratio est eadem, quia dispensatio legis quædam ejus partialis mutatio est. Item quia par in parem non habet potestatem, nedum inferior. Atque hanc veritatem specialiter ac fuse tradidit Salmer., tract. 61, in Acta, ubi illam confirmat verbis Christi: *Non veni solvere legem, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant,* Matth. 5, et aliis Scripturæ testimoniis, quibus divina veritas et verbum Dei in æternum manere dicitur, Psalm. 116. Quæ testimonia potissime loquuntur de verbo Dei aliquid affirmantis, vel prædicantis; sic enim nihil impedire potest quominus veritas ejus subsistat, et impleatur. In quo sensu nec Deus ipse facere potest ut verbum suum, in eo sensu in quo dictum est, deficiat, seu non veniat, seu verum non sit. Nihilominus cum proportione etiam probant illa testimonia de verbo Dei præcipientis et obligantis; nemo enim facere potest, ut verbum præceptivum Dei non obliget pro eo tempore et modo quo a Deo prolaturum est, alioqui tale verbum fieret suo modo falsum et inefficax. Deinde adducit cap. *Super eo*, de Usur., ubi Innoc. III supponit indispensabile esse quod pagina utriusque Testamenti prohibitum est; ubi licet Pontifex loquatur de usura, quæ non est mala quia pro-

hibita, sed prohibita quia mala, nihilominus si consideretur tantum vis divinæ prohibitionis, eandem efficaciam habet in quacunque materia, quia nullus potest facere licitum id quod Deus sua absoluta prohibitione facit illicitum: unde etiam in hoc æquiparantur pagine utriusque Testamenti; infra autem ostendemus legem novam indispensabilem esse, nisi a Deo; ergo idem dicendum est de lege veteri.

5. *Objectio.* — *Responsio.* — *Notandum ultimo.* — Dices: Deus ipse potuit homini concedere facultatem dispensandi in lege sua. Respondeo potuisse quidem, non tamen dedisse in veteri Testamento, quia nullibi legitur talis potestas data Pontificibus vel aliis in illa lege, imo sæpe absolute prohibentur aliquid addere vel mutare de illa lege. Unde nec usus talis potestatis in illa lege cernitur, vel alicubi legitur, quia nec necessarius fuit, nec fuisset conveniens, quia esset magis in destructionem quam in ædificationem. Si tamen Deus alicui homini talem potestatem dedisset, jam illa dispensatio magis esset a Deo quam ab homine, quia Dei voluntate et concessionem fieret, nec voluntas Dei obligandi per talem legem, fuisset omnino absoluta, sed haberet subintellectam conditionem vel determinationem, si talis homo in ea non dispensaret; et ita dispensatio non esset contra, vel præter decretum divinæ voluntatis. Ultimo tamen, in hoc puncto, adverte non consequenter loqui, qui dicunt legem illam, quoad cærimonialia et judicialia, non fuisse proprie divinam, et nihilominus affirmant indispensabilem fuisse per hominem; quia prior assertio destruit fundamentum posterioris, ut ex dictis constat: nos autem supponimus totam illam legem fuisse propriissime divinam, et ideo fere eadem certitudine concludimus, fuisse per hominem indispensabilem; loquor autem de puro homine, nam Christus Dominus potestatem habuit in illa dispensandi, eo quod sit Deus, ut ipse significavit Matthæi 12, dicens: *Dominus est filius hominis etiam Sabbati.* Quamvis nunquam videatur usus illa potestate, sed justa interpretatione, ut ex sequentibus patebit, quia non venit solvere legem, sed adimplere.

6. *Lex illa ab homine interpretari potuit.* — *Ratio conclusionis.* — Nihilominus tamen addendum est potuisse legem illam recipere interpretationem per hominem. In quo omnes convenire videntur, et patet primo ex usu, 1 Regum, capite 21, ubi, per occurren-

tem necessitatem, Achimelec dedit Davidi panes propositionis, quibus vesci secundum legem ei non licebat, quod tamen per interpretationem legis licuisse Christus, Matth. 12, aperte docet. Et eodem modo excusat discipulos quos Pharisei calumniabantur, eo quod in sabbato spicas vellent, fricarent et comederent, ut late exponit Abulens., libr. 4 Reg., quæstion. 8, 13 et 18. Quibus in locis hac ratione legem illam veteris Testamenti dispensabilem appellat; loquitur tamen improprie de dispensatione, prout de interpretatione, et epiikia interdum dici solet, ut in lib. 6 dictum est. Hac etiam interpretatione usi sunt Machabæi ad bellandum in die sabbati, 4 Machabæor. 2. Sic etiam Christus Dominus, Matth. 12, dicit se non violare legem sabbati, opus misericordiæ aut pietatis vel religionis in illo exercendo, etiamsi laboriosum sit; sicut licebat Judæo extrahere de fovea in die sabbati ovem in illam cadentem; unde ipse concludit licuisse sibi sanitatem conferre in sabbato. Atque eodem modo, Joannis cap. 5, ostendit licuisse homini, sanato ab ipso, portare grabatum suum in sabbato, ex præcepto ejus, quia ad opus pietatis et ostensionem miraculi id pertinebat. Ratio autem est, quia interpretatio legis, præsertim positivæ, etiamsi divina sit, est necessaria ad gubernationem humanam, propter varietatem occasionum et necessitatum sæpe occurrentium, in quibus contingit vel duo præcepta sibi obviantia occurrere, ac propterea necessarium esse exponere, alterum non obligare; vel etiam contingit talem esse rerum mutationem, ut prudenter præsumatur non fuisse voluntatem legislatoris in tali casu obligare, quæ necessitas etiam potuit in usu illius legis sæpe occurrere.

7. *Dubium.* — *Responsio.* — *Triplex modus interpretandi illam legem.* — Quod si interrogetur quomodo vel qua potestate licebat tunc talem facere interpretationem circa voluntatem Dei, non enim videtur cuilibet licere voluntatem superioris interpretari, sed simpliciter obedire: respondeo tribus modis hoc licuisse, qui tum ratione, tum ex eadem lege colliguntur. Unus est per potestatem a Deo ipso datam, quæ maxime pro casibus dubiis necessaria erat; sicque dicitur Deuter. 18: *Si quid difficile aut ambiguum*, etc. Secundo, ex concursu duarum legum, unam per aliam interpretando; sic Christus, Matth. 5, exponit licuisse Judæis circumcidere homines in sabbato, ut non solveretur lex præcipiens

circumcidi infantem octavo die, Levitic. 12; et eodem modo ait Matth. 12: *Non legistis, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine crimine sunt.* Violant (ait) in exteriori specie, seu materiali opere, et tamen sine crimine sunt, quia illud opus erat consentaneum alteri legi, Levit. 24. Ac subinde non erat opus servile, sed religionis, ut bene exposuit Abulens., 4 Reg. 21, q. 17. Sic etiam circa tempus præscriptum ad faciendum Phase, Exod. 12, interpretatio facta est per legem latam Num. 12. Neque ante hanc posteriorem legem ausi sunt Moyses et Aaron talem interpretationem facere inconsulto Domino, quia nondum videbatur illis talis potestas commissa, nec ratio aut necessitas per se cogebat. Tertio ergo modo licebat hæc interpretatio per evidentiam facti et necessitatis, ut est per se manifestum in casu Machabæorum. Non oportebat autem semper necessitatem fuisse extremam, ut videtur fuisse in illo casu; sed sufficebat esse moralem et accommodatam præcepto, ut in casu David late disputat Abulens. supra.

8. *Lex vetus a Deo ipso mutabilis.* — *Nota: Deum velle legem aliquam ferre, variis modis intelligi.* — Dico secundo: lex vetus mutabilis fuit a Deo ipso. Hæc assertio satis nota est. Probari enim potest ex generalibus principiis, quod quilibet legislator potest legem suam mutare, cum ab ejus voluntate pendeat. Item ex illa Christi sententia, quia Dominus est filius hominis etiam sabbati; sic enim Deus est Dominus supremus totius legis, et omnium actionum quæ per eam præcipiuntur aut vetantur: ergo potest prout voluerit illam mutare. Denique abrogare illam potuit, ut de facto abrogasse statim dicemus: ergo, a fortiori, in illa dispensare, et quamlibet aliam mutationem facere potuit: nam omnis illa minor est quam abrogatio. Ut autem modum possibilem abrogationis explicemus, advertere oportet variis modis intelligi posse, velle Deum legem aliquam ferre. Primo, absoluto decreto voluntatis suæ, statuendo ut talis lex perpetuo duret absolute, et simpliciter, ac sine limitatione ulla, sicut statuit, ut præmium ultimum bonorum operum et pœna malorum æterna sint; et talis lex semel sic lata mutari seu abrogari non potest, etiam ab ipso Deo, in sensu (ut aiunt) composito, quia implicat contradictionem Deum ita decrevisse, et decretum non impleri aut impediri, alioqui voluntas absoluta Dei aut mutabilis esset aut inefficax.

9. Secundo, potuit Deus legem ferre pro tali tempore, usque ad certum terminum seu eventum. Vel, tertio, potuit velle obligationem talis legis durare sub tacita conditione, nisi ipse aliud statueret, vel usque ad beneplacitum suum. Et utroque modo potest lex divina esse mutabilis, scilicet, quia, elapso tempore pro quo lata est, seu adveniente termino ejus, cessat sine alia revocatione, ut contingit in legibus humanis vel privilegiis. Et ratio est clara, quia hæc mutatio legis non est per physicam et realem successionem in ipsa lege, sed in tempore, pro quo obligat, unde est per modum desitionis relationis ad desitionem termini. Nam lex est signum voluntatis obligantis pro tali tempore; unde, mutato tempore, jam non significat illam voluntatem, et hoc modo abrogatur et desinit obligare. Vel etiam potest lex auferri, quia per contrariam legem seu voluntatem Dei revocatur. Inter quos duos modos hoc differt, quod in priori lex ipsa per se desinit, etiamsi, nostro modo intelligendi, non sit in voluntate divina actus quo velit legem tollere; sed ex vi prioris actus lex cessat adveniente termino, quia divina voluntas ultra illum obligare vel operari nolit, et sine actu divinæ voluntatis non est lex. In posteriori autem modo intelligitur lex revocari per actum voluntatis divinæ ratione distinctum, quo Deus vult vel legem tollere, vel aliam repugnantem introducere.

10. *Respondetur ad rationem dubitandi.* — Unde tandem facillime satisfit rationi dubitandi in principio positæ, quæ ex quadam æquivocatione procedit; lex enim vetus non est lex ad intra (ut sic dicam) in Deo ipso existens, sed est lex ad extra in lapidibus aut membranis scripta. Unde non est voluntas Dei, sed signum quoddam externum voluntatis Dei, et effectus ejus; et ideo licet voluntas Dei sit immutabilis, lex dici potest esse mutabilis, quia per temporum successionem effectus divinæ voluntatis mutari possunt, non mutata divina voluntate, sicut potest Deus Angelum in nihilum redigere, quæ est magna quædam mutatio, late de mutatione loquendo, prout nunc loquimur, licet divina voluntas non mutetur. Et ratio est, quia decretum Dei quo res fit aut conservatur, vel lex fertur, potuit ex æternitate ita constitui pro tali tempore, et non ultra, vel negative se habendo nostro modo intelligendi, vel positive volendo etiam ex æternitate, ut pro alio tempore res aliter se haberet, vel alia lex

constitueretur. Unde solum erit res seu lex immutabilis ex vi divinæ voluntatis, juxta primum modum supra positum, quando Dei voluntas positive vellet, et absolute, rem aut legem pro tota æternitate durare, quasi positivum habens decretum nunquam illam destruendi vel abrogandi. Solum ergo probat ratio facta, legem divinam in sensu composito non posse abrogari pro illo eodem tempore pro quo Deus voluit illam constituere: nam hoc involvit contradictionem et mutationem in ipsamet divina voluntate. Quod si pro illo tempore dispensari potest ab ipso Deo, ideo est quia decretum constituendi legem pro aliquo tempore non includit decretum non dispensandi in illa: nam si fingeremus cum hac veluti reflexione esse positam, consequenter esset talis lex pro eo tempore, et in sensu composito, indispensabilis, et cum proportione potest fingi omnino immutabilis. Seclusa autem tali suppositione et quasi reflexione, ac simpliciter loquendo, lex etiam divina mutabilis esse potest ac revocari.

CAPUT X.

AN LEX VETUS QUOAD SUAM OBLIGATIONEM JAM CESSAVERIT, SEU MORTUA FUERIT.

1. *Legem illam fuisse perpetuam somniant Judæi.* — Judæorum sententia et existimatio antiqua fuit legem illam fuisse perpetuam, ita ut nunquam esset abroganda, quamdiu mundus hic et status hominum viatorum duraret: in qua sententia perseverarunt multi ex Phariseis, etiam postquam ad fidem conversi erant, ut Actor. cap. 15 refertur; et postea in eodem errore perseverarunt multi hæretici antiqui, ut Ebion, Cerinthus, et Nazaræi, ut referunt Irenæus libro 4, cap. 26; Epiphanius, in hæresi 18, 28, 30, 66, et in aliis; Augustinus, de Hæres., in 8 et 9; Hieronymus, epist. 89 ad Augustinum; Damasc., verb. *Nazaræi*; Eusebius, lib. 3 Histor., cap. 21. Fundabantur præcipue quia lex illa data est a Deo ut in æternum duraret: ergo neque ab ipso revocari potuit, quia non potest esse sibi contrarius: neque ab alio, quia nullus potest prævalere contra ejus voluntatem. Probatur antecedens Gen. 17: *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fœdus æternum.* Si autem circumcisio est æterna, etiam tota lex. Item Exodi 12: *Habebitis hanc diem, etc., solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno; et infra: Custodietis diem*